

zgodovine ni realiziralo. Če bi dobil novi, po krščansko-stanovskem fašizmu organizirani avstrijski narod svoje prirodno vodstvo z restavracijo Habsburžanov, bi to pomenilo nov mednarodni konflikt. — Proti revizionizmu je delovala antirevizionistična akcija: Mala antanta, na novo ustanovljeni balkanski sporazum, akcija za zблиžanje med Jugoslavijo in Bolgarijo in vsa mednarodna aktivnost obeh državnikov, ki sta padla kot žrtvi atentata v Marseilleu.

Druga značilnost so zapletljaji na vzhodni in zahodni meji sovjetske Rusije v zadnjih dveh letih: ustanovitev Mandžukoa, japonska ekspanzija in komunistično gibanje na Kitajskem, sovjetsko-japonski spori v Mandžuriji, hitlerjevske ekspanzivne težnje proti vzhodu, nova politika Poljske in nemško-poljski pakt. Japonska, Nemčija in Poljska zasledujejo pri tem seveda vsaka svoje interese, zdi se pa, da je ost politike vseh teh držav obrnjena v isto smer in da kaže neko sličnost z znanim projektom križarske vojne kapitalističnih držav proti sovjetski Rusiji. Da ta možnost obstoja, dokazuje nenavadno aktivna zunanja politika sovetov, ki jo poskuša paralizirati s tem, da posega intenzivno v medsebojne odnose kapitalističnih držav, kar bi bilo pred nekaj leti še nemogoče. Sem spada tudi najsenzacionalnejši politični dogodek preteklega leta, vstop sovetov v DN. Jasno je seveda, da se vodi vsa politika paktov z mnogimi rezervami in neodkritosrčnostjo tako od strani sovetov kakor od strani Francije in njenih zaveznic. Sovjetska Rusija je v stalni nevarnosti, da je politika aktivnega poseganja v medsebojne spore kapitalističnih držav ne kompromitira in ne odvrne od ortodoksnosti njene politične linije. Njeni „zavezniki“ se morajo pač čuvati, da jih sovjeti ne bi izigrali in da ne bi postala živa resnica prisposodba onega svetovnega časopisja, ki je pisalo v preteklem septembru o trojanskem konju, ki je prišel v Ženevo.

Observer.

Likovna umetnost

Umetnostne publikacije

V prvih letih po vojni, ko so se sprostile dotlej zadržavane slovenske tvorne moči, je bilo ob pomlajenem likovnem ustvarjanju mnogo razpravljanja o umetnosti. Ne le, da so revije stalno prinašale poročila o važnejših likovnih prireditvah, celo dnevnikarji so posvečali precej zanimanja tej panogi umetnosti in so se glavne debate, mladostno ognjevit in često pretirane, vršile prav v njihovih stolpcih. Pozneje pa se je publicistika utrudila. Več imen je ugasnilo in ob popolni pasivnosti literatov, ko se je celo med publicisti malokdo čutil poklicanega, da bi napisal kritiko ali razpravo, so glavno delo opravili novinarji, likovna umetnost pa je dalje ustvarjala, a njeni mojstri so zašli v čisto nevajen položaj. O njih se redkokdaj kaj izve in še manj o njihovem ustvarjanju, da je čas presenetljivo podoben letom pred rojstvom slovenskega intelektualnega meščanstva. Razred misli, da je z umetnostjo saturiran in umetnik ter njegovo delo sta mu postala nezanimiva. Če v takih zadušljivih časih izide slovenska publikacija o likovni umetnosti z namenom, podati globlji smisel umetnostnega ustvarjanja, je tako dejstvo

dvojno razveseljivo. Dokazuje, da naša umetnost ne živi le za današnji dan in da pri nas še ustvarjajo umetniki, ki se niso čisto podvrgli in postali sokrivi splošnega uravnovešanja, ki je zelo podobno običnemu poplivenju duhov.

I.

Pred dvema letoma je izšla lepo opremljena knjiga o slikarju Božidarju Jakcu, ki je začudo malo znana naši publicistiki. (Božidar Jakac. Tretje izdanje Umetniške matice. Ljubljana 1932. 20 strani ilustriranega besedila in 82 tabel, od teh ena v barvah). Knjigo je uredil in uvod napisal dr. Karl Dobida, ki se je odločil za obsežnejšo zbirko dobrih reprodukcij Jakčevih del ter s tem dal glavno besedo likovnemu delu samemu. Na uvodno mesto je postavljen slikarjev življenjepiš in opis njegovega dela kot nekako literarno opravičilo hvalevredne izdaje. Navadno se mladim slikarjem sredi dela ne tiskajo albumi s panegiriki. Take stvari doživljajo mladi udarniki po prvih uspešnih revolucionarnih nastopih ali pa že ustaljeni, mirno ustvarjajoči jubilejniki, ki so poželi plod svojih mladostnih setev. Jakca ni mogoče prišteti ne enim, ne drugim. Njegova slikarska revolucija se je izvršila na samem, kot docela privatna zadeva njegovega umetniškega genija, a njegova narava je taka, da se bo najbrže umirila šele v jami. Dobida pravi v uvodu, da je knjiga potrebna bralcem, ki so videli na Jakčevih razstavah preobilo stvari brez kritične izbere ter Jakcu samemu, ki naj se že končno umiri in prične pokojno dovrševati „veliko delo“. Kakor rečeno, je ob Jakčevi sunkovito razgibani naravi, ki iz skritih korenin večno hrepeni za novim neznanim, za novimi poleti in izrazi, taka argumentacija skorajda šolmašterska. Za presojo umetnika in za oblikovanje njegove podobe bi bila večja odmaknjenost od njegovega meščanskega življenja in njegovega celokupnega delovanja že kar potrebna, kajti brez nje so globlja spoznanja očitvidno precej težavna.

Po Taineovskem razmotrivanju, zakaj doslej Dolenjska ni imela slikarjev, izvemo, da ima Jakac vse omejujoče značajne posebnosti Dolenjca: čustvenost s smislom za realnost, pomanjkanje smisla za dramatičnost, romantičnost v odnosu do sveta, pomanjkanje posluha za dinamiko in strastno stremljenje za oblikovno dovršenostjo. Po takem naštevanju skorajda nezdržljivih človeških in umetniških lastnosti je obravnavan Jakčev rod in slikarjeva mladost, ki jo preživi v Novem mestu in v zadnjih vojnih letih v Idriji, kjer si kot šibko razvit fant s telesnim delom služi kruh, dokler ga ne pobere vojaščina in porine na fronto. Tu so prvi začetki Jakčevega risanja, zmerni, v naturalistični radovednosti prebujajočega se slikarja in prav tako neinteresirani na vojnih grozotah, kakor bi bili nastali v letih najglobljega miru in meščanske urejenosti. Tedaj mu je mentor njegov rojak Ivan Vavpotič.

Po vojni riše Jakac rahle pastelev v novomeški okolici, a kmalu se odpravi v Prago, kjer vstopi v akademijo in prvič stoji v določenem razmerju do svetovne umetnosti ter do tujih umetnikov. Živi po večini z nemškimi tovariši — njegovi dve specialni šoli sta vodila Thiele in silno priljubljeni August Brömse —, potuje po stari Pragi in se največ peča z grafiko. Konča z letno razstavo na šoli in z obiskom Berlina, kjer je nameraval stopiti v Orlikovo šolo. Vrača se v Prago, častno sodeluje z lesorezom v ekskluzivni mapi „Die Pilger“ ter doživi razstavo svojih del, ki jo je uredil profesor

Brömse. Pri ponovnem bivanju v Berlinu slika norveškega komponista Harald Saeveruda, eno najmočnejših Jakčevih del sploh, in se vrne v Prago, kjer tedaj živi cela vrsta mladih slovenskih umetnikov.

Po preselitvi v Ljubljano reže lesoreze za dnevni tisk, a že 1925. potuje kot štipendist v Pariz, kjer se ni vživel in odtod na kratak obisk v Tunis. Vrnitev v Ljubljano mu prinaša profesuro na gimnaziji, potovanje v Italijo in Istro ter hrepenenje po odhodu. Vdrugič poseti Afriko l. 1928., a leto kasneje je v Severni Ameriki. Tu je ostal čez dve leti, potem se je vrnil v domovino, baje s spoznanjem, da je mladosti konec in z njo iskanja, poskušanja in romanja.

Ob teh zunanjih podatkih opisuje Dobida tudi Jakčevo razvojno pot, ki izhaja iz slovenskega impresionizma in ki ostane dolgo odločilen za njegovo izražanje. Začetni Munchov upliv je hitro prebolel in gradi tudi v abstraktnem izražanju z impresionističnimi sredstvi. Današnja pot da ga vodi v ekspresionizem kot ojačeni umetnostni izraz. Po Ameriki je postal bolj stvaren celo v dolenski krajini, ki je sedaj smotreno zgrajena in otipljivo telesna.

V grafiki je najtočnejši izraz tega poduhovljenega naturalističnega načina; po Dobidovem mnenju je čisto linearna, brez razglabljanja in brez refleksivnih stranpoti. Poleg tega je pa glavna Jakčeva moč v pastelu, ker je v tej tehniki izvršil one ameriške portrete, ki dokazujejo Jakčevo zornitev v moža: trezni so in nič zasanjani, objektivistični in njihov mojster jih je zabeležil kot kronist. Romantik je pa le v bistvu ostal. Med precej neskladnimi trditvami pri koncu življenjepisa je ena važna: avtorju se je „čisto slučajno in nehote“ pokazalo, da je Jakac predvsem grafik, in to prvi slovenski grafik.

In tako je! Življenjepis tega umetnika, ki nosi v svojem delu dobršen kos dobrega slovesa naše mlajše generacije, bi moral tu vsaditi svoj glavni poudarek. V maniriranem jeziku napisani uvod ima dokaj življenskih podatkov in je napisan z dobrohotnostjo, ki je hvalevredna, dokler se ne vmešava avtoritativno v prefino tkivo umetniškega življenja, a ne zadošča za globlje pojmovanje in še celo ne za plastično oblikovanje slikarjevega razvoja. Mlad človek, ki išče svojo pot, jo išče po nagonu svoje impulzivne narave in prav ta okoliščina je za Jakca važna, ker ga vodi do prezanimivih umetnostnih spoznanj in doživetij. Nikoli, pa prav nikoli ni le „kronist utripov življenja“, ker jih s prelestno občutljivo dušo doživlja in s finimi živci reproducira. Temelj Jakčevega nemira je boj s pojavi sveta, pa tudi boj za izraz in za izrazna sredstva. Prvo in najmočnejše razživljanje njegovega slikarskega talenta po prihodu v Prago, ki je pomenilo dragoceno formiranje njegovega razmerja do sveta, nesluteno bogastvo vizij in opredeljevanje za uporno in težko tehniko, se zdi življenjepisцу „prenagel skok“ iz Novega mesta na akademijo. In prav ta doba je tudi za onega, ki jo pozna le po reprodukcijah obravnavane knjige najsočnejša in naravnost čudovito polna ljubezni do sveta, ki se v tem primeru imenuje stara Praga z njenimi polmračnimi ulicami, spomeniki, razgledi in večernimi razpolženji.

Tu ne more biti govora o „lepoti gole linije“, ne o „refleksivnih stranpotih“, ampak še prav celo o globokem doživljanju in razmišljanju o fenomenih, ki je vse prežeto z edinozveličavnim vodilom: z ljubeznijo in radostnim potrjevanjem. Zato je Jakac tudi mogel zavzeti osrednje mesto med takratnimi slovenskimi slikarji v Pragi; v njegovi nizozemsko prenapolnjeni

delavnici na Mali Strani se je vršil marsikateri razgovor o umetnosti in med tovariši, ki so tu dobili celo prve grafične nauke, je bil tudi Tone Kralj. Po praški dobi, ki je dala vsemu Jakčevemu delu pečat svobodnega in samostojnega razvoja, ki je dosegel v grafiki in še prav posebno v ilustraciji lirike svoje najfinejše možnosti, se nam zdi celo važna tudi ameriška doba. Važna za Jakca-človeka, ki je v čisto tujem svetu vdružil in sedaj zavedno odkril smisel svoje domovine in pa za Jakca-slikarja, ki je tu trčil ob novi problem stvarne oblike. Kakor da je v trezni deželi ostal sam z nemirom svoje umešniške notranjosti: s silo se je ukrotil in ugledil svojo formo, toda s tem je žrtvoval dober del svojega bistva. Kasnejša dela bodo pokazala, če se bo opomogel od epizode, ki je kot slana pomorila prej tako očitno individualno občutje. Po ekspresivni poglobljenosti v lastno dušo, po begu v svet, iz katerega prinaša bengalične luči afrikanske in odsev neke tuje olikanosti, se večno vznemljivi slikar vrača v domovino. Ali naj mu z Dobido želimo končnega miru? Sebi in času bo bolj zvest, če se bo v živi krivulji dalje boril za svoj izraz in premagoval premico miru. S takim delom pa si je že pošteno zaslužil knjigo v Umetniški matici, ki nas sili k razmišljanju o delu slovenskega slikarja.

Francè Mesesnel.

O opremi slovenske knjige

Pri nas Slovencih se je pokazalo kakor drugod, da ni dovolj, ako je knjiga dotiskana in sešita v šop listov, ki so zavarovani s platnicami iz lepenske. Take knjige bi se razlikovale med sabo le po velikosti in ne bi izražale na zunaj prav nikakega spoštovanja do avtorja in njegovega dela. Tudi zanimanje za knjigo je večje, če je lepo in okusno opremljena, veselje, s katerim vzamemo v roke tako knjigo, poživi željo po njej.

V vseh dobah, od rojstva knjige, so krasili njene platnice in hrbet. Stare knjige, zlasti one, pisane po samostanih, so umotvori, v katere so avtorji polagali ogromno truda in okusa. Tisk in njegov napredek je izpremenil način in obliko opreme. Tehnika vezave je napredovala, stroji, ki so jih uvedli, so omogočili vezave v večjih nakladah. Do današnjih dni je napredek v tisku in vezavi tolikšen, zlasti tehnični napredek, da se oprema današnjih knjig nikakor ne more primerjati z opremo starih. Isti so ostali le osnovni principi.

Prvo, kar je važno pri knjigi, je naslov. Če leži knjiga na mizi, mora imeti naslov na prednji platnici, če je v predalu, ga mora imeti na hrbtu. Oziroma potrebna sta oba napisa. S prvo platnico in s hrbtom sta nam dani dve, največkrat vidni ploskvi. Naloga je torej, urediti ti dve ploskvi tako, da bosta harmonično in estetsko učinkovali. Ako napisa dovolj izpolnjujeta to nalogo, lahko rečemo, da je knjiga lepa. Primeren format knjige, skrbno izbrana barva platnic in hrbta, ustrezajoče črke, ki so pravilno urejene, mnogokrat res zadoščajo, da dosežemo namen.

Jasno je, da ni vseeno, na kakšen papir tiskamo in s kakšnimi črkami. Vsak papir ni primeren za knjigo, pomembna je debelina in kvaliteta. Z ureditvijo črk v vrste, vrst v odstavke, odstavkov v smotrno organizirano celoto, ki je postavljena na papir tako, da so robovi skladni s tiskano maso, dosežemo estetsko močan efekt.